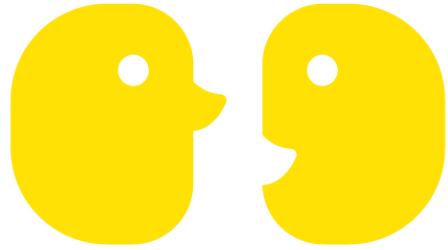

VOICE

Voicing children Opportunities
Interaction Collective decision
making Education

VOICE

Voicing children Opportunities
Interaction Collective decision
making Education

Το νόημα και το είδος της συμμετοχής των παιδιών στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία

ΕΛΙΔΕΚ.
Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας

Το έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 1953).

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Κεντρικά ερωτήματα για την νοηματοδότηση της συμμετοχής των παιδιών

- ▶ Τι σημαίνει συμμετοχή των παιδιών στο νηπιαγωγείο;
- ▶ Ποιες διεργασίες περιλαμβάνει η έννοια της συμμετοχής;
- ▶ Τι δηλώνει ο όρος “συμμετοχή” & “συμμετοχή στην εκπαίδευση”;
- ▶ Πώς οι αντιλήψεις μας για τον ρόλο μας, τα παιδιά και την μαθησιακή διαδικασία επηρεάζουν τις συμμετοχικές πρακτικές μας;
- ▶ Ποιες είναι οι προϋποθέσεις για τη συμμετοχή των παιδιών;
- ▶ Ποιες μορφές μπορεί να πάρει η συμμετοχή των παιδιών και πώς διαβαθμίζονται αυτές σε επίπεδα;

- Τι σημαίνει συμμετοχή των παιδιών στο νηπιαγωγείο;

Ως προς το κλίμα της τάξης

Τα παιδιά συμμετέχουν γιατί παρατηρώ γενικά ότι...

1. είναι συνεπή, ευγενικά προς τα άλλα παιδιά, δεν δημιουργούν προβλήματα

2. παίρνουν πρωτοβουλίες σε ποικίλες δράσεις

3. προτείνουν λύσεις και παίρνουν αποφάσεις

4. εκφράζουν τις απόψεις και τις προτιμήσεις τους

5. είναι ευχαριστημένα με όλα όσα κάνουμε στην τάξη

6. τηρούν τους κανόνες της τάξης

7. ακολουθούν το πρόγραμμα και ανταποκρίνονται σε όλες τις δραστηριότητες

8. έχουν καλές σχέσεις μεταξύ τους, κάνουν φίλους, δεν μαλώνουν

9. δείχνουν προσοχή σε θέματα που τους ενδιαφέρουν

10. αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και ανακαλύπτουν τη γνώση

➔ Ποιες από τις παραπάνω πρακτικές είναι συμμετοχικές; Γιατί; ➔

-Τι σημαίνει συμμετοχή των παιδιών στο νηπιαγωγείο;

Ως προς τις επιμέρους δράσεις

Τα παιδιά συμμετέχουν γιατί παρατηρώ ειδικότερα ότι...

1. ανταποκρίνονται στο διάλογο στην παρεούλα σηκώνοντας το χέρι τους για να μιλήσουν

2. ακούν τους συμμαθητές τους και λένε τη γνώμη τους

3. επιλέγουν παιχνίδια και συμπαίκτες

4. παίρνουν από κοινού αποφάσεις και αναλαμβάνουν δράση

5. μιλούν για τις εμπειρίες, τα βιώματά τους κι εκφράζουν τις απόψεις τους

6. παίρνουν όλα μέρη στις κινητικές δραστηριότητες με τη σειρά και παίζουν ομαδικά παιχνίδια ακολουθώντας τις οδηγίες

7. ολοκληρώνουν τις εργασίες που τους αναθέτω

8. χαίρονται να ζωγραφίζουν και να κάνουν κατασκευές

9. ασχολούνται με κάτι που τους ενδιαφέρει

10. όταν τους δίνω το λόγο μιλάνε και λένε πράγματα για τον εαυτό τους

➔ Πώς και σε ποιο βαθμό σχετίζονται αυτές οι πρακτικές με τη συμμετοχή; ➔

Συμμετοχή και ...

Αντιλήψεις για τις ικανότητες των παιδιών, το ρόλο τους και το ρόλο του εκπαιδευτικού, το ζητούμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και το σκοπό της προσχολικής εκπαίδευσης

Ερωτήματα που εγείρονται

- Ποιες ικανότητες αναγνωρίζουμε στα παιδιά προσχολικής ηλικίας;
- Τι περισσότερο πιστεύετε ότι μπορούν να κάνουν τα παιδιά από τις ενέργειες που παρατηρήσαμε στο παραπάνω πλαίσιο;
- Τι σημαίνουν αυτές οι παραδοχές για τον ρόλο των εκπαιδευτικών και των παιδιών στην οργάνωση, υλοποίηση και αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας;

Εξετάζοντας ορισμένες αντιλήψεις...

- Πόσο συμφωνείτε με αυτές;

1. «Το αναπτυξιακό επίπεδο των παιδιών δεν τους επιτρέπει να αναλαμβάνουν δράσεις και ευθύνες»

2. «Ο εκπαιδευτικός πρέπει να μεταφέρει γνώσεις και να διδάξει συμπεριφορές στην ευαίσθητη αυτή ηλικιακή ομάδα παιδιών»

3. «Τα μικρά παιδιά δεν μπορούν να εκφέρουν απόψεις και να πάρουν πρωτοβουλίες γιατί είναι ανώριμα και χρειάζονται καθοδήγηση»

4. «Ο εκπαιδευτικός είναι ο κύριος υπεύθυνος του περιεχομένου των δραστηριοτήτων που οργανώνει, δεν μπορούν τα παιδιά να έχουν λόγο σε αυτό»

5. «Το πρόγραμμα πρέπει να έχει μια συγκεκριμένη δομή την οποία τα παιδιά πρέπει να ακολουθούν πιστά για την ομαλή λειτουργία του νηπιαγωγείου»

(Αλεξίου, 2018)

Σε τι συμφωνούμε και σε τι διαφοροποιούμαστε από την περιγραφή της συμμετοχής των παιδιών στους παρακάτω 4 άξονες;

Τρόποι συμμετοχής των παιδιών - ικανότητες

- Ανταπόκριση
- Κατανόηση
- Ενδιαφέρον
- Προσοχή
- Αλληλεπίδραση
- Έκφραση βιωμάτων-ιδεών
- Ευχαρίστηση-χαρά

Στάση εκπαιδευτικού προς τα παιδιά - σχέσεις

- Αξιοποιεί τα ενδιαφέροντα των παιδιών
- Οργανώνει την εκπαιδευτική διαδικασία
- Είναι ικανοποιημένος με την ανταπόκριση των παιδιών

Είδος μαθησιακής διαδικασίας

Τα παιδιά μαθαίνουν όταν ενδιαφέρονται, όταν προσέχουν, όταν επαναλαμβάνουν όσα ακούνε προσεκτικά, όταν κάνουν όσα τους λέμε .

Προϋποθέσεις για τη συμμετοχή των παιδιών

Το ενδιαφέρον, η χαρά, η προσοχή αποτελούν προϋπόθεση συμμετοχής.

Ο όρος
«συμμετοχή»

Η συμμετοχή ορίζεται ως μια διαδικασία όπου ένα άτομο λαμβάνει μέρος σε μια δραστηριότητα ή ειδικότερα στις λήψεις αποφάσεων όπου του δίνεται η ευκαιρία να εκφραστεί, να ακουστεί η γνώμη του και να δοθεί η απαραίτητη προσοχή στις απόψεις και τα ενδιαφέροντά του.

(Thomas, 2007· Krappmann, 2010)

Η συμμετοχή στην εκπαίδευση

Τα παιδιά εκφέρουν τη γνώμη τους, λαμβάνουν συλλογικές αποφάσεις (χώρος, πρόγραμμα κ.ά.) και συνδιαμορφώνουν τους στόχους, το περιεχόμενο και την πορεία της μαθησιακής διαδικασίας (Hart,1992· Treseder, 1997).

Η μάθηση περιγράφεται ως εμπλοκή σε διαδικασίες συλλογικής κατασκευής νοήματος, συνεπώς επικεντρώνεται στις δυνατότητες που έχουν τα παιδιά και τις διαδικασίες μέσα από τις οποίες οι εκπαιδευτικοί ακούν, ανταποκρίνονται και ενσωματώνουν τις οπτικές των παιδιών στις τελικές τους αποφάσεις (Παπανδρέου, 2020).

Συμμετοχή

πλατφόρμα συνεργασίας μιας ομάδας

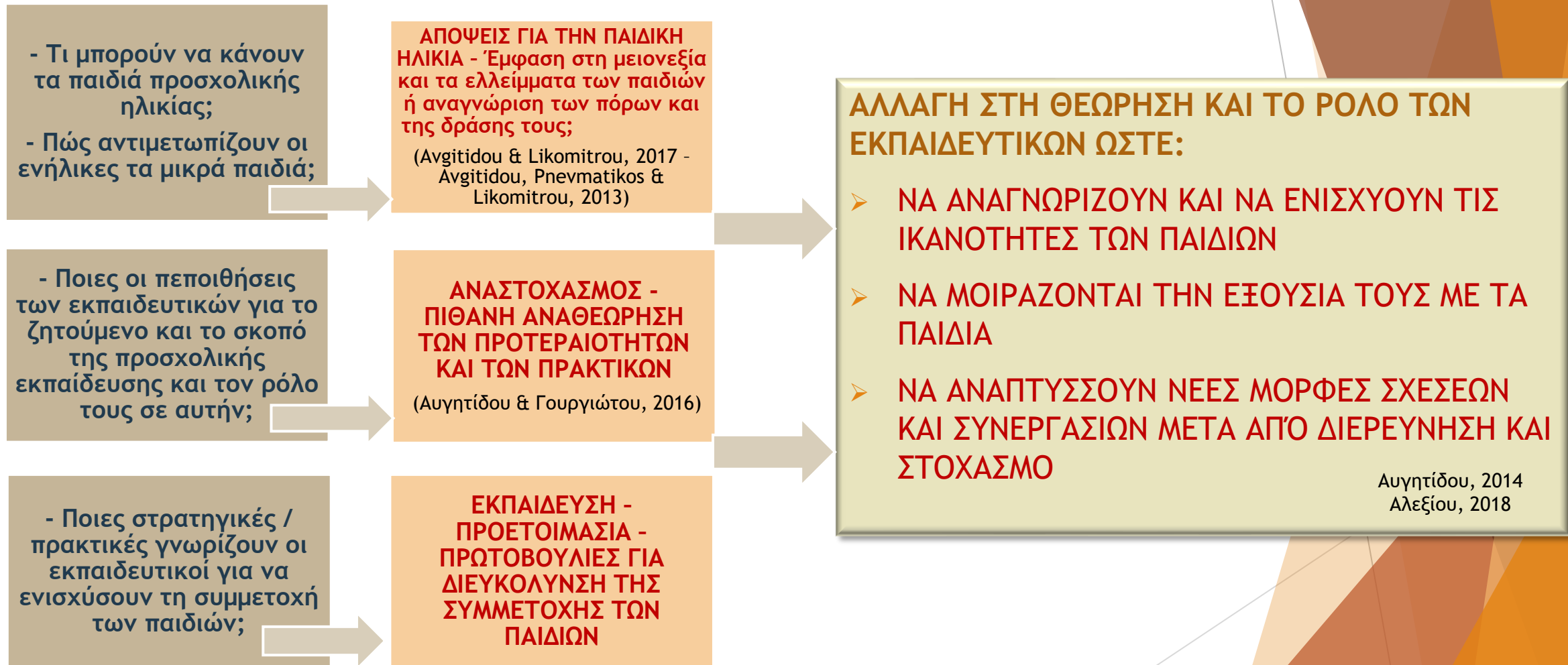
όπου τα μέλη της

- Επικοινωνούν
- Αλληλεπιδρούν
- Εκφράζουν απόψεις
- Προτείνουν ιδέες
- Επιλύουν προβλήματα
- Λαμβάνουν αποφάσεις
- Αναλαμβάνουν δράσεις
- Αξιολογούν τις δράσεις τους

(Στρατηγέα, 2015· Rein & Schoen, 1993)

- **Πώς ερμηνεύεται αυτή η πλατφόρμα συνεργασίας στο νηπιαγωγείο;**
- **Πόσο εφικτή είναι και γιατί;**

Συνοψίζοντας τις προϋποθέσεις για την ενίσχυση της συμμετοχής των παιδιών

Ποιες είναι οι προϋποθέσεις συμμετοχής;

- Γνωρίζω τα παιδιά της τάξης μου – αναγνωρίζω τα ενδιαφέροντα, τις εμπειρίες τους και τα λαμβάνω υπόψη στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Δημιουργώ σχέσεις με τα παιδιά οι οποίες βασίζονται στο διάλογο και τις αξίες της δημοκρατίας.
- Αξιοποιώ τις γνώσεις, τα ενδιαφέροντα και τις απόψεις των παιδιών για την επίλυση προβλημάτων, την εξέλιξη μιας δράσης ή/και τη διεξαγωγή μιας διαδικασίας.
- Εμπιστεύομαι τις ικανότητες και τις δυνατότητες των παιδιών και τους παρέχω ευκαιρίες και περιθώρια πρωτοβουλιών σε πλαίσιο διαβούλευσης, συνεργασίας αλλά και έρευνας.

Νοηματοδότηση - επίπεδα συμμετοχής

Η συμμετοχή λαμβάνει πολλαπλά νοήματα ανάλογα με τα περιθώρια συμμετοχής που παρέχει ο εκπαιδευτικός στα παιδιά.

Έτσι αναδεικνύονται τρόποι και επίπεδα συμμετοχής που απεικονίζονται σε κλίμακες και παρουσιάζονται ως «μοντέλα συμμετοχής».

Την ειδοποιό διαφορά μεταξύ των τρόπων ή επιπέδων συμμετοχής σε κάθε κλίμακα την προσδιορίζει ο βαθμός εξουσίας που μοιράζεται ή μεταφέρεται κάθε φορά από τον εκπαιδευτικό στα παιδιά που συμμετέχουν

(Franklin & Sloper, 2005).

Τα μονοπάτια συμμετοχής του Shier

- Σημαντικός ο ρόλος του εκπαιδευτικού σχετικά με τα «περιθώρια» συμμετοχής - αναδεικνύονται τρόποι και επίπεδα συμμετοχής που απεικονίζονται σε κλίμακες και παρουσιάζονται ως «μοντέλα συμμετοχής».
- Ένα μοντέλο που έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως ως εργαλείο για την εφαρμογή της συμμετοχικής μάθησης στην πράξη είναι το μοντέλο του Shier.
- Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο αναστοχασμού για τον εκπαιδευτικό/φοιτητή (μπορεί να εντοπίσει πού βρίσκεται και πώς να αυξήσει το επίπεδο συμμετοχής).
- Τη διαφορά μεταξύ των επιπέδων συμμετοχής προσδιορίζει ο βαθμός «εξουσίας» που μοιράζεται.

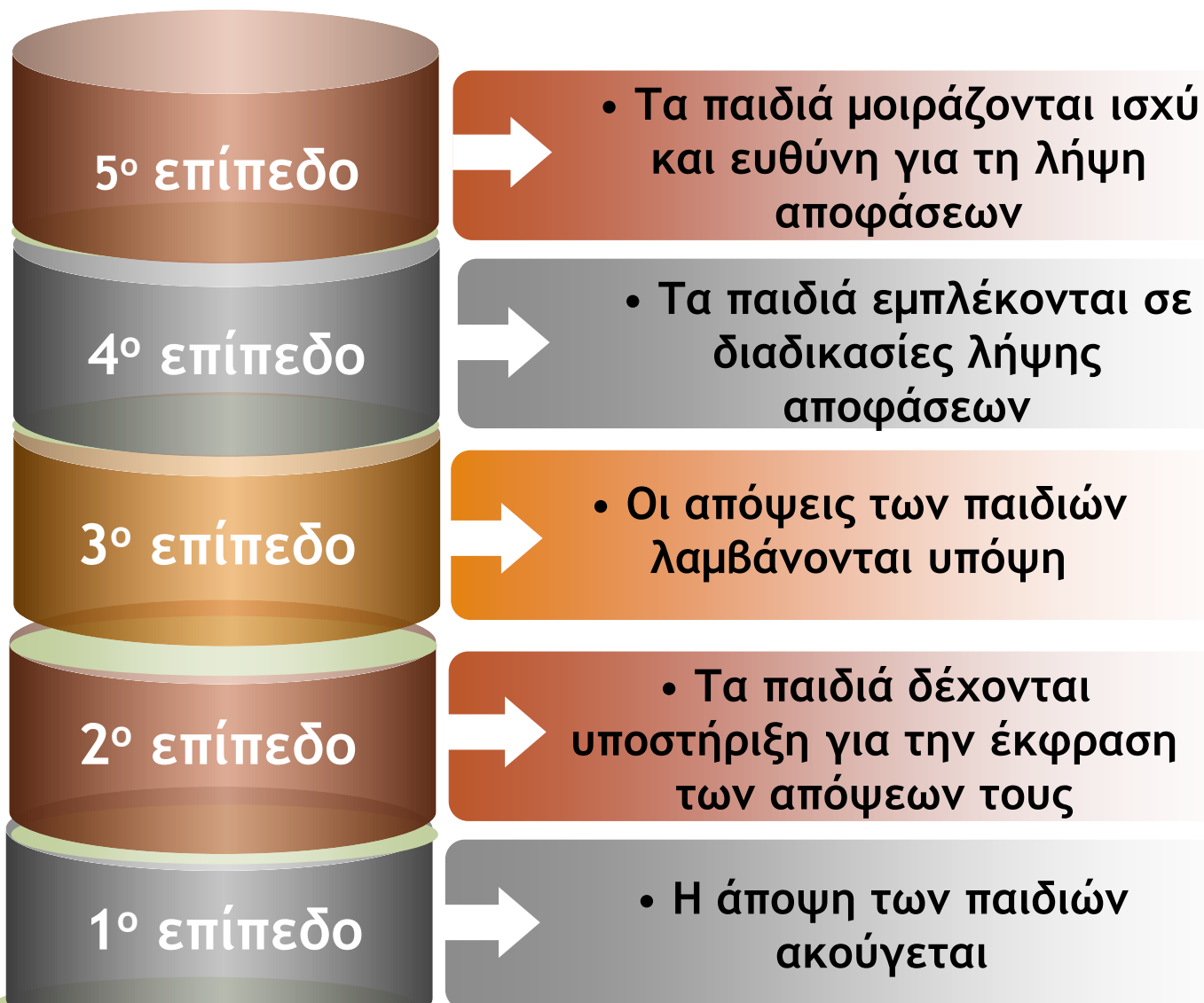
Κλίμακα συμμετοχής - παράδειγμα

Κλίμακα επιπέδων συμμετοχής
Shier, H. (2001)

Κλίμακα συμμετοχής

Κλίμακα επιπέδων συμμετοχής
Shier, H. (2001)

Τι παρατηρούμε στην κλίμακα σχετικά με το ρόλο των παιδιών;

τα παιδιά μεταβαίνοντας από το ένα στάδιο στο άλλο

- αποκτούν μεγαλύτερο έλεγχο των δράσεών τους,
- αναλαμβάνουν περισσότερες ευθύνες,
- αναγνωρίζονται & υποστηρίζονται οι ικανότητές τους

Σε ποιο επίπεδο συμμετοχής θα κατατάσσατε τις παρακάτω δράσεις των παιδιών σύμφωνα με την κλίμακα;

1. Αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και ανακαλύπτουν τη γνώση

2. Ανταποκρίνονται στις ερωτήσεις μου και στα ερεθίσματα που τους δίνω

3. Χαίρονται να ζωγραφίζουν και να κάνουν κατασκευές

4. Ασχολούνται με κάτι που τους ενδιαφέρει

5. Ολοκληρώνουν τις εργασίες που τους αναθέτω

6. Παίρνουν πρωτοβουλίες σε ποικίλες δράσεις

7. Όταν τους δίνω το λόγο μιλάνε και λένε πράγματα για τον εαυτό τους

8. Προτείνουν λύσεις και παίρνουν αποφάσεις

9. Επιλέγουν παιχνίδια και συμπαίκτες

10. Σχεδιάζουν, υλοποιούν και αξιολογούν τις αποφάσεις τους

11. Ακούν τους συμμαθητές τους και λένε τη γνώμη τους ή τις προτιμήσεις τους

ΠΡΟΣΟΧΗ!

Τι πρέπει να προσέξουμε για να εντάξουμε μία δράση των παιδιών σε κάποιο επίπεδο...

- Αποτελεί πράγματι συμμετοχική δράση, για παράδειγμα, όταν ...

1. τα παιδιά ολοκληρώνουν τις εργασίες που τους αναθέτω;

2. τα παιδιά δεν έχουν καμία συμμετοχή στην επιλογή των εργασιών;

3. Η νηπιαγωγός δίνει το λόγο στα παιδιά για να μιλήσουν και να πουν πράγματα για τον εαυτό τους;

4. η νηπιαγωγός αποφασίζει πότε θα δώσει το λόγο στα παιδιά;

απόλυτος έλεγχος - αυστηρή καθοδήγηση

ΜΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

ΠΡΟΣΟΧΗ! Τι πρέπει να προσέξουμε για να εντάξουμε μία δράση των παιδιών σε κάποιο επίπεδο...

- Ποιο ακριβώς είναι το πλαίσιο της δράσης που συμμετέχουν τα παιδιά;

1. Παίρνουν όλα τα παιδιά μέρος στις κινητικές δραστηριότητες με τη σειρά και παίζουν ομαδικά παιχνίδια ακολουθώντας τις οδηγίες

2. Χαίρονται να ζωγραφίζουν και να κάνουν κατασκευές

3. Έχουν τα παιδιά λόγο και επιλογή στις δράσεις; Ποια είναι τα κριτήρια επιλογής και η διαδικασία οργάνωσής τους;

4. Παίρνουν πρωτοβουλίες σε ποικίλες δράσεις

5. Τι είδους πρωτοβουλίες; Ποια παιδιά; Μήπως τα πιο «δημοφιλή» ;

ΠΛΑΣΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

ΠΡΟΣΟΧΗ! Τι πρέπει να προσέξουμε για να εντάξουμε μία δράση των παιδιών σε κάποιο επίπεδο...

- Αποτελεί πράγματι συμμετοχική δράση, για παράδειγμα, όταν ...

1. τα παιδιά ολοκληρώνουν τις εργασίες που τους αναθέτω;

2. τα παιδιά δεν έχουν καμία συμμετοχή στην επιλογή των εργασιών;

3. Η νηπιαγωγός δίνει το λόγο στα παιδιά για να μιλήσουν και να πουν πράγματα για τον εαυτό τους;

4. η νηπιαγωγός αποφασίζει πότε θα δώσει το λόγο στα παιδιά;

απόλυτος έλεγχος - αυστηρή καθοδήγηση

ΜΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

- Ποιο ακριβώς είναι το πλαίσιο της δράσης που συμμετέχουν τα παιδιά;

1. Παίρνουν όλα τα παιδιά μέρος στις κινητικές δραστηριότητες με τη σειρά και παίζουν ομαδικά παιχνίδια ακολουθώντας τις οδηγίες

2. Χαίρονται να ζωγραφίζουν και να κάνουν κατασκευές

3. Έχουν τα παιδιά λόγο και επιλογή στις δράσεις; Ποια είναι τα κριτήρια επιλογής και η διαδικασία οργάνωσής τους;

4. Παίρνουν πρωτοβουλίες σε ποικίλες δράσεις

5. Τι είδους πρωτοβουλίες; Ποια παιδιά; Μήπως τα πιο «δημοφιλή» ;

ΠΛΑΣΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Άσκηση:

Ας υποθέσουμε ότι είστε οι νηπιαγωγοί της τάξης...να σχεδιάσετε μια δραστηριότητα για...

- Διαμόρφωση μιας γωνιάς/κέντρου μάθησης
- Κανόνες στην τάξη

Αναστοχαστείτε σε σχέση με την κλίμακα...ποιες διαδικασίες σας επιτρέπουν να ακούτε τα παιδιά; Πώς τα διευκολύνετε να εκφράζουν την άποψή τους; Λαμβάνουν μέρος στη λήψη αποφάσεων;

Βιβλιογραφία

- ▶ Αλεξίου, Β. (2018). Η συμμετοχή των παιδιών του νηπιαγωγείου στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία. Αντιλήψεις και πρακτικές νηπιαγωγών. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών. Διαθέσιμο στο Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών <https://www.didaktorika.gr/eadd/>
- ▶ Αυγητίδου, Σ. (2014). *Οι εκπαιδευτικοί ως ερευνητές και στοχαζόμενοι επαγγελματίες. Υποστηρίζοντας την επαγγελματική μάθηση για μία συνεργατική και συμμετοχική εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg
- ▶ Avgitidou, S. & Likomitrou, S. (2017). *Constructing Childhood in Educational discourse. Menon: Journal of Educational Research*, 4, 67-75.
- ▶ Αυγητίδου, Σ. & Γουργιώτου, Ε. (2016). Ο Εκπαιδευτικός ως Στοχαζόμενος Επαγγελματίας. Στο Σ. Αυγητίδου, Μ. Τζεκάκη & Β. Τσάφος. (Επιμ.), *Οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί παρατηρούν, παρεμβαίνουν και αναστοχάζονται: προτάσεις υποστήριξης της πρακτικής τους άσκησης* (τόμος 1ος). Αθήνα: Gutenberg.
- ▶ Avgitidou, S., Pnevmatikos, D. & Likomitrou, S. (2013). Pre-service teachers' beliefs about childhood: challenges for a participatory early childhood education. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 34(4), 390-404.
- ▶ Dahlberg, G. & Moss, P. (2005). *Ethics and Politics in Early Childhood Education*. London: Routledge Falmer.
- ▶ Gardner, H. (1993). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. London: Paladin.
- ▶ Franklin, A. & Sloper, P. (2005). Listening and responding. Children's participation in health care within England. *International Journal of Children's Rights*, 13(1/2), 11-29.

Βιβλιογραφία

- ▶ Hart, R. (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*, Innocenti Essays, No. 4. Florence: UNICEF International Child Development Center.
- ▶ Krappmann, L. (2010). The weight of the child's view (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child). *The International Journal of Children's Rights*, 18(4), 501-513.
- ▶ Lansdown, G. (1994). Children's Rights. Στο B. Mayall (ed.) *Children's Childhoods: Observed and Experienced*. p.p. 33-44. London: Falmer Press.
- ▶ Παπανδρέου, Μ. (2020). *Συμμετοχική μάθηση στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία*, Θεσσαλονίκη: Σοφία.
- ▶ Piaget, J. (1986). *Η Ψυχολογία της Νοημοσύνης*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- ▶ Rein, M. & Schoen, D. (1993). Reframing Policy Discourse. Στο Fisher, F. and Forester, J. (Eds.) *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Duke University Press, United States of America. p.p. 145-166.
- ▶ Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children and Society* 15, 107-117.
- ▶ Στρατηγέα, Α. (2015). *Θεωρία και Μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού*. E-book. Αθήνα: Πρόγραμμα Κάλιππος. www.kallipos.gr
- ▶ Thomas, N. (2007). Towards a theory of Children's Participation. *The International Journal of Children's Rights*, 15(2), 199-218.
- ▶ Treseder, P. (1997). *Empowering Children and Young People: Promoting Involvement in Decision- Making*. London: Save the Children & Children's Rights Office.

Το έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 1953).

Voicing children Opportunities
Interaction Collective decision
making Education

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ